

КОМУНІКАТИВНІ ЗМІНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОТИ УНІФІКАЦІЇ

МЕТЕЛЬОВА Т.О.,
кандидат
філософських наук,
доцент,
Інститут всесвітньої історії
НАН України

У контексті аналізу трансформацій форм комунікації у світі, що глобалізується, здійснено розгляд інтеграційних можливостей сучасних суспільств. Зроблено висновок, що інтеграція суспільств із різними панівними типами комунікації та відповідними їм ціннісними основами уможливується не правовими чи політичними рішеннями будь-якого рівня, а подальшим розгортанням фундаментальних змін у структурі життєдіяльності людини, викликаних переходом до історично нового типу виробництва.

Ключові слова: глобалізація, уніфікація, трансформація.

У сучасному світі, що дедалі глобалізується, міждержавні, міжнаціональні, міжгрупові тощо взаємини виявляють паралельне підсилення протилежно спрямованих тенденцій – як інтеграційних, так і дезінтеграційних, як до об'єднання, так і до регіоналізації, як до уніфікації, так і до версифікації [4; 6; 8; 13].

Що глобалізаційні процеси, пов'язані зі встановленням тотального взаємозв'язку суспільств і, відповідно, їх гомогенізацією (тенденції, що зазвичай оцінюються неоднозначно і в деяких працях отримують характеристику «загрозливих»), не є єдиним «виміром» змін, які відбуваються в сучасному світі, і разом із ними дедалі більше виявляють себе значно глибинніші зміни у структурі комунікації та часово-просторових зв'язках, не менш виражені й очевидні, переконливо доводять праці Е.Тоффлера [11; 14] та Ф. Фукуями [16]. Відтак проблематизується й сама можливість «глобалізації» як невпинного зближення

всіх країн і народів і нестримного зростання їх взаємозалежностей, що має вести до становлення «єдиної всесвітньої економічної мережі». Попри прогнозовану згаданими футурологами можливість виникнення в найближчі десятиліття нових міжнародних блоків і торгових груп, які прямуватимуть шляхом Євросоюзу [15, с.113], перспективи і таких блоків, і самого Євросоюзу ім. самим видаються сумнівними, передусім з огляду на виявлені фундаментальні зміни у структурі комунікації. Адже, на думку Е. Тоффлера, умовою успішного економічного розвитку країни та її просування «глобалізаційним» (інтеграційним) шляхом є відповідність її інституцій вимогам часу. Однак «сучасна бюрократія індустріальної доби», діяльність якої припадає на постіндустріальний час, гальмує подальші суспільно-економічні трансформації. Спротив «традиційно орієнтованих чиновників» змінити віджилі способи управління на відповідні новим умовам, викликає «нерівномірність темпів розвитку» [15, 40], через що «деякі країни можуть зустрітися на цьому шляху з більшими труднощами, ніж Сполучені Штати, чия культура принаймні прихильна до тих, хто виробляє зміни» [15, с.52].

Патріот і апологет власної країни – Сполучених Штатів Америки – Е.Тоффлер намагається довести, що до таких інерційних, неповоротких країн належать і європейські, принаймні відтоді, коли вони утворили Союз. Не заперечуючи певної продемонстрованої автором підставовості подібного твердження, спробуємо проаналізувати інтеграційні перспективи різних типів соціальних систем у нових комунікативних умовах, описаних Е.Тоффлером, та виявити інші інтеграційні можливості й перешкоди, на які не звернув уваги цей шанований науковець, а також на ґрунті здійсненого аналізу оцінити і трансформаційні перспективи Євросоюзу, і можливості інтеграційних процесів за його межами.

Зупинимось докладніше на аналізі тенденцій сучасного розвитку суспільств, здійсненому Е. Тоффлером (у співавторстві з Х. Тоффлер) у його останній праці «Революційне багатство» (2006 р.).

Початок переходу від способу виробництва, заснованого на фізичній праці та індустріальній (машинній) технології, до нового типу економіки, заснованого на технологіях інформаційних, датовано, за Е. Тоффлером, серединою минулого століття: у 1956 р. у США кількість «білих комірців» та обслуговуючого персоналу перевищила кількість «синіх комірців», тоді ж перші комп'ютери почали переходити з державних установ у світ бізнесу [15, с.13]. Така тенденція в подальшому лише підсилю-

валася. На сьогодні у промисловій сфері США зайнято менше 20% виробників, 56% працюють у сфері менеджменту, фінансів, торгівлі або ж є представниками вільних професій. Кількість осіб, зайнятих у наукоємних галузях, зростає найшвидше [15, с.134]. Слід зазначити, що в Німеччині станом на 2011 р. частка зайнятих у промисловості становила 33,4%, у сільському господарстві – 2,8%, у сфері послуг та вільних професій – 63,8% [9]. У Великій Британії цей розподіл має такий вигляд: у промисловості – 18,2% населення, у сільському господарстві – 1,4%, у сфері послуг – 80,4% [1]. У Франції 25,3% населення зайнято у промисловості, 2,1% – у сільському господарстві, 78,9% – у сфері послуг¹ [12].

«Перерозподіл» у професійній структурі високорозвинених суспільств є лише верхівкою айсберга, під якою розгортаються значно фундаментальніші процеси: зміни виробничої й – ширше – комунікативної структури людського буття в сучасну добу. Розглядаючи сучасну структуру комунікації, що складається за такого «професійного перерозподілу» і обумовлює його, Елвін та Хейлі Тоффлери виділяють цілу низку проявів таких змін і параметрів, за якими вони відбуваються. Наведений ними перелік можна, однак, звести до єдиного визначення напряму трансформацій: розмивання кордонів між роботою та іншими видами життєдіяльності людини, що супроводжуються зміною її стосунків із часом, простором та знанням. Зокрема:

1. Зникнення кордонів між робочим і «домашнім» місцем. «Для десятків мільйонів американських сімей робота знову – повністю або частково – повернулася до них додому» [15, с.46]. Це ж правомірне для європейських країн і не меншою, якщо не більшою, мірою – для України. На жаль, не готовність державних інституцій, яку відзначає Тоффлер, до такого роду структурних змін виробництва в нашій країні має, зокрема, й той наслідок, що державна статистика не цікавиться і не відображає кількості виробників, зайнятих на умовах фрілансу. На сайті Держкомстату України немає будь-яких показників, які дали б змогу побачити динаміку структурних змін виробництва. Однак аналіз сайтів, що пропонують дистанційну роботу, свідчить, що стрімке зростання попиту на такий вид занять викликало створення великої кількості спеціалізованих ресурсів (за нашими підрахунками – понад 6 тисяч), що сукупно мають до 1,5 мільйона переглядів на день [4] і виконують роль посередника між замовниками й виконавцями дистанційно виконаної роботи. Так, скажімо, спеціалізований сайт дистанційної роботи <http://www.weblancer.net/> ста-

ном на 9.03.2012 р. пропонував 332 вакансії та участь у 1424 тимчасових проектах, мав 8351 роботодавця та понад 15 тис. зареєстрованих пропозицій фрілансу; сайт віддаленої роботи <http://www.telejob.ru/> пропонував 800 вакансій і мав до 10 тис. переглядів на день.

2. Зникнення кордонів між робочим і домашнім часом: «кордони між робочим часом і часом приватного життя стираються в міру того, як руйнуються стандартні графіки» [15, с.76]. Перехід від колективного часу до персоналізованого виявляє себе не лише у зростанні чисельності «вільних агентів» – працівників, які працюють не на постійній роботі в офісі чи на виробництві, а мають статус позаштатних співробітників і цілком незалежних фрілансерів. Відповідно втрачає «мірність» і регламентованість структура самого робочого часу. Людина, яка працює вдома, на відміну від особи, яка працює на конвеєрі або й в офісі, сама розпоряджається тим, що й коли їй зробити: в який момент і як довго працювати, а коли зробити перерву на відпочинок. Робота «з» і «до» щодалі більше стає надбанням минулого, а робочий процес, пов'язаний із виробленням продуктів і вартостей, набуває ознак нерегламентованого й цілодобового процесу за індивідуалізованим і невпорядкованим робочим графіком.

3. Пристосування комунікаційної сфери та сфери обслуговування до індивідуалізації графіків роботи й здійснюваний завдяки електронним засобам зв'язку перехід на перманентне забезпечення продуктивної діяльності. «І у виробництві, і у споживанні час і темпи стають дедалі складнішими і «демасифікованими». Це, своєю чергою, має практичні наслідки і в кожному бізнесі, в кожному секторі і в економіці в цілому і на всіх рівнях розвитку» [15, с.77].

4. Зміна в структурі самого робочого часу: «фабричне розфасування робочого часу» вже не може становити одиницю його вимірювання та обліку. «Якісне пришвидшення» часу виявляється в тому, що «кожен наступний період часу коштує дорожче за попередній» [15, с. 72], оскільки збільшується сукупний продукт, вироблений за той самий проміжок часу. Вартість праці дедалі більше залежить не від витраченого часу, а від застосованого знання.

До того ж можна додати ще дві істотні ознаки описуваних процесів: перехід від постійних і довготривалих «організаційних форматів» виробництва до тимчасових і одноразових та розмивання поняття найманої праці, яка була атрибутом і визначальною рисою індустріального часу, однак, сьогодні вже не є безумовним та обов'язковим.

«Десинхронізація в роботі наших ключових установ, зростання напруження між синхронізацією та десинхронізацією, постійна акселерація, довільний поділ часу, послаблення залежності між продуктивністю і витраченим часом, подорожчання кожного наступного відтинку часу порівняно з попереднім, здатність індивіда вимірювати й контролювати дедалі коротші і довші періоди часу, – усе це свідчить про процеси історичної значущості», – висновують Тоффлери [15, с.80].

Зазначені зміни, як було сказано, заторкують не лише часовий зріз людського буття. Змінюється і «структура» просторових зв'язків. «Поширення Інтернету мало настільки драматичні наслідки, що під питанням опинилися самі поняття простору й просторових відношень. Багато ентузіастів заговорили тоді про «позамісцевість» (unplacement)» [15, с.85] як можливість миттєвого використання виготовленого інформаційного продукту в будь-якій точці глобальної інформаційної мережі й ефекту синхронної присутності інформаційного споживача в будь-якій події.

Цим, проте, розмивання меж локалізації суб'єктів не обмежується. Процеси глобалізації й посилення економічних зв'язків та обмінів призводять до того, що до індивідуального побуту людини входять предмети, виготовлені не лише в різних куточках світу, а й такі, до виробництва яких причетні працівники з найрізноманітніших місцевостей і країн. Таким чином розширюються межі особистого просторового охоплення – не лише інформаційного, а й речового. Водночас зростає лабільність локалізації «центрів виробництва благ», завдяки чому «змінюється відношення з глибиною основою простору – місцями, де створюється багатство, новими критеріями вибору цих місць та того способу, яким ми їх пов'язуємо між собою» [15, с.81].

Гроші також виходять за межі просторових кордонів і змінюють свої функції та сенс. Ідеться не лише про виникнення євро як спільної для країн Євросоюзу валюти. Ідеться і про доларизацію та «євроізацію» інших країн². З другого боку, заміна готівки на банківські карти й виникнення карт внутрішнього корпоративного користування веде до зміни ролі грошей у суспільному житті та гнучкості й постійної змінюваності їх просторового охоплення. Отже, у сфері грошового обігу, як і в інших, спостерігаємо як його глобалізацію й подальшу уніфікацію, так і одночасну індивідуалізацію, демасифікацію. Таку ситуацію Тоффлер характеризує як «настання доби просторової турбулентності» [15, с. 116].

Нарешті у складі продуктивної діяльності за експонентою зростає питома вага знань (як системної і контекстуальної інформації), що докорінно змінює економічні підвалини суспільного життя. На відміну від «речових товарів», інформаційні – невизначені з погляду вартості. І так само як відкриття невизначеності у фізичних процесах потягло за собою зсув у парадигмі від класичної фізики до квантової, так і невизначеність в інформаційних товарах потребує окремої політекономії інформації. ... Коли інформація припиняє відігравати лише допоміжну роль в економічних угодах, коли вона стає замість цього їх центральним фокусом, логіка, що регулює виробництво і обмін фізичними товарами, втрачає чинність» [15, с.131]. «Продукти знання ... можуть використовуватися мільйонами людей одночасно без зменшення цього ресурсу. Безкоштовне завантаження пісень з Інтернету жодним чином не відбивається на самій музиці» [15, с.318]. Отже, специфічність такого ресурсу, як знання (інформація), знецінює не лише економічний сенс вартості, а й правовий сенс приватної власності. «Нові технології, – висновує Е. Тоффлер, – перетворюють на даремні традиційні заходи захисту інтелектуальної власності – авторське право, патенти й торгові марки, на чому ґрунтувалося саме їхнє існування» [15, с.318].

Зважаючи ж на ту обставину, що в структурі продуктивної діяльності щодалі більше зростає частка неоплачуваної добровільної (волонтерської) праці, обсяги якої майже зіставні з оплачуваною, а потреби фірм у скороченні видатків провокують «екстерналізацію праці» (перекладання частки праці, раніше здійснюваної виробником, на споживача), а також стрімке накопичування знань і інформаційних продуктів, що безкоштовно викладаються мільйонами ентузіастів в Інтернет-мережі і є загальнодоступними, автори роблять висновок про розгортання не так глобалізаційних процесів (які доволі аргументовано ставляться під сумнів), як про перехід до нового типу виробництва, що в їхній термінології отримав назву Третьої хвилі, та нового типу суспільства, де провідним способом життєдіяльності є ототожнення продукування та споживання – *pro-sumtion*. «Цивілізація Третьої хвилі починає стирати розрив між виробником і споживачем, що склався історично, породжуючи особливу економіку завтрашнього дня, яка поєднує в собі обидва чинники – «*prosumer*» *economics* (слово «*prosumer*» утворене з «*producer*» – виробник – та «*consumer*» – споживач)» [11, с.34]. Мовлене пердусім чергу стосується «про-живача» – продукувальника і споживача інформаційного продукту.

За таких умов розмивається саме поняття ринку, а виробництво і, зрештою, всі інші форми соціального життя, на відміну від магістральних тенденцій, притаманних попереднім історичним формам, тяжіють не до гомогенізації та масифікації, а до демасифікації та персоналізації. «Заснована на таких загальних принципах, як стандартизація, спеціалізація, синхронізація, концентрація, централізація та укрупнення, індустріальна економіка існувала в різних формах – від англо-американського капіталізму до сталінського комунізму, від шведського «серединного шляху» до японського ієрархічного, суворо бюрократичного варіанта, корейського варіанта того самого варіанта та множини інших». Третя хвиля «розхитує всі принципи індустріалізму мірою того, як замість чинників традиційного промислового виробництва, таких як земля, праця, капітал, усе вище починають цінуватися знання. ...Якщо Друга хвиля принесла масовість, Третя хвиля звільняє від неї виробництво, ринки, суспільство. ...Якщо Друга хвиля будувала вертикальну ієрархію, у Третьої хвилі є тенденція до горизонтальних організацій і до створення стільникових і альтернативних структур. ...Перша хвиля... засновувалася головним чином на вирощуванні продуктів, Друга хвиля – на їх виробництві, Третя хвиля системи багатства все більше засновується на послугах, мисленні, на знаннях та професіоналізмі» [15, с.30].

Таким чином, можемо констатувати наявність потужної і спричиненої самим ходом економічного розвитку тенденції до зростання різноманітності – товарів, способів діяльності – аж до їх індивідуалізації. Відповідно зазнає змін соціальна сфера, де новий спосіб виробництва викликає до життя нові форми сім'ї, організації виховного процесу, способи набуття знань та їх застосування.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що йдеться, власне, про таку зміну комунікації, за якої, по-перше, виробнича діяльність і життєдіяльність індивідів поступово зливаються, а відтак жорстко розмежовані в індустріальну добу суспільні цілепокладання і цілереалізація (розмежування яких і лежить в основі класового поділу) «возз'єднуються» і пересуваються на індивідуальний рівень, унаслідок чого втрачає економічний сенс поняття експлуатації. По-друге, самоврядність як здатність самому організувати власну продуктивну діяльність стає масовим надбанням і явищем не лише груповим, а й, знову ж-таки, індивідуальним. По-третє, продукування щодалі більше не лише потребує зростання інформаційного складника в процесі виробництва, а й змінює свій характер із «матері-

ального» на не-матеріальний (і то не лише «інформаційний», а й культурний, «ціннісно-сенсовий») у кінцевому продукті, призначеному для споживання іншими.

Таким чином і за ознакою персоніфікації (індивідуалізації) способу продуктивної діяльності людини, і за ознакою не меншої персоніфікації продуктів такої діяльності – за збереження їх суспільної значущості і затребуваності та їх виходу «в обіг» і широкий вжиток, – можна говорити про розмивання кордонів між виробництвом і культуротворчістю. Світ, на порозі якого ми нині перебуваємо, — це світ, що за культуротворчою насиченістю самого виробництва й універсалізмом особистості нагадує Ренесансну добу, а за ознакою єдності діяльності та життєдіяльності і за відповідною їй і проголошеною Постмодерном рівністю «метанаративів» і, відтак, міфотворчою креативністю – архаїчну добу, це світ «культурного виробництва». Свого часу О. Шпенглер зробив висновок про занепад Європи, виходячи з того, що масифіковане індустріальне виробництво протистоїть культурі як демасифікованій сфері діяльності людини, кожен продукт виробництва в якій має ознаки унікального й неповторного, і знищує її [14]. Сьогодні ж маємо зворотний процес повернення персоналізації і демасифікації в саме виробниче життя – внаслідок його істотного перетворення.

У цьому сенсі похідно зроблене Е. Тоффлером зауваження щодо вагомості «культурного складника» (де під культурою розуміється певна система традицій і цінностей) для сприйняття тим чи тим суспільством інновацій і втягування його до процесу глобальних комунікативних трансформацій, є не лише цілком слушним, а й виявляє несподіваний бік проблеми – зростання значущості культурного складника суспільного життя для перетворення самого виробництва в бік його окультурення. Автор, однак, не зосереджується на дослідженні такого впливу й не ставить таке дослідження собі за мету, що залишає це предметне поле таким, що потребує аналізу (розгляду типів комунікації з культурним включно і виявлення трансформаційного потенціалу суспільств, у яких переважає певний тип комунікації, присвячено статтю «Типи комунікації та інтеграційні можливості суспільства»).

Тут же слід додати, що комунікативна конфігурація сучасності, як її окреслено в розробках не лише Е. Тоффлера, а й Р. Арона, Д. Белла, З.Бжезинського, Дж. Гранта, Ф. Фукуями, визначається як така, де відбувається фундаментальна зміна місця людини в системі виробництва. Розвиток автоматизованих виробництв, де фізична участь людини у

процесі виготовлення речі виявляється непотрібною, а виробничо-репродуктивні функції (пов'язані з малокваліфікованою працею, що потребує фізичних зусиль, і низьким інтелектуальним насиченням, ґрунтовані на алгоритмізованих операціях) замінюються продукувальними й креативними, дедалі вивільняє людину від ситуації, коли моделі її життєдіяльності нав'язано їй матеріалізованою структурою «соціального тіла» – техніки. Та ж ланка виробничого буття, яка не обходиться без втручання людини, потребує не вузьких знань у межах однієї професії, а гнучкості й синтезувальної здатності мислення, вміння змінювати процеси, розпоряджатися інформацією і приймати рішення. Динамічний світ, параметри якого змінюються зі швидкістю, за якої «статичне» знання, отримане в школі й ВНЗ раз і назавжди, застаріває одразу після отримання, потребує інших комунікативних моделей, іншого типу мислення й поведінки. Зміна економічної структури суспільства тягне за собою й докорінну зміну соціальної структури. Великі виробничі структури поступаються місцем середнім і дрібним, значно більш лабільним, у межах яких різко підвищується роль інтелектуального складника виробництва і впливовість управлінських рішень. За словами Й. Масуди, «революціонізувальна дія інформаційної технології веде до того, що в інформаційному суспільстві класи замінено соціально недиференційованими «інформаційними співтовариствами» [2, с.12]. У соціальному вимірі це означає збільшення так званого середнього класу, діяльність якого пов'язана з організацією соціального простору й визначається «самоврядністю» у професійній царині.

Значна частина виробників, вивільнена від участі у процесі виробництва матеріальних благ, мігрує до сфери обслуговування, витискається у дрібний бізнес, де функції виробника як виконавця настанов, розпоряджень і втілювача діяльнісних моделей поєднано – на рівні окремого індивіда – з виробленням цих моделей і організацією самого процесу від його початку до реалізації виготовленої продукції або послуги. Притому сама продукція матиме попит лише за умови її ексклюзивності. Таким чином індивідуальна виробнича діяльність у сучасних умовах набуває не алгоритмізованого, самоврядного й творчого характеру.

Людина перестає бути проміжною ланкою родового буття, виразником анонімного роду й набуває рис суб'єкта–власника свого інтелектуального скарбу, який вона з власної волі віддає суспільству. До людини, зрештою, повертається функція прийняття рішень, покладання власних дій і самочин-

ної організації фізичних та інтелектуальних рухів. Самочинність особи, що була для Модерну світоглядним ідеалом, чимось бажаним, набуває буденності.

Рівень самочинності безпосередньо залежить від ступеня інформаційних «засобів влади» – освіченості (кількості та якості отриманих знань, уміння оперувати й розпоряджатися ними, володіння алгоритмами зміни діяльнiсних форм), доступу до інформаційних джерел, обсягом інформаційного поля, на яке поширюється вплив рішень і дій особи тощо. Розширенню арсеналу тих «засобів» сприяють і зміна технічного забезпечення комунікативної потужності. Виникнення єдиної світової інформаційної мережі – Інтернету, яка пов'язує між собою всі частини, рівні й складники людської спільноти, незалежно від їх ціннісних відмінностей і уподобань, усіх людей персонально, без опосередкування їхньої комунікації будь-якими інституціями і групами, – вагомий крок на шляху забезпечення інформаційної єдності людства. Усвідомлення інформаційна мережа не лише відкриває індивідові доступ до інформаційного океану, що до того був надбанням виключно загалу в його єдності, не лише зшиває інформаційними потоками тканину людства в єдність. Вона й саму інформацію переводить у стан цілковитої свободи щодо носія.

Таким чином, мірою зростання ступеня єдності інформаційних потоків рівень уніфікованості спільного інформаційного й загалом комунікативного простору зменшується. Відзначена тенденція до зменшення кількості масових, уніфікованих ЗМІ і зростання локальних і спеціалізованих, орієнтованих на невеликі специфічні аудиторії, формує немасову, групову й індивідуалізовану свідомість. Різноманітність, цей «креативний принцип існування світу» [10], мірою становлення постіндустріального суспільства зростатиме.

Відповідно до глобальних змін у соціокультур-

ному просторі докорінно змінюються і стосунки в системі «людина – влада». Деуніфікованим, демасифікованим індивідом, у розпорядженні якого безліч інформаційних альтернатив, неможливо маніпулювати – він не підпадає під маніпулятивні процедури: він не читатиме ЗМІ, не дивитиметься програми телебачення, які йому не цікаві, потребу в яких він не відчуває. Відтак існування державних ЗМІ, державного ТБ, державних не за ознакою належності, а за способом використання їх як особливого знаряддя впровадження політики, ідеологічної обробки чи виховання в потрібному дусі («комуністичному», «патріотичному», «національному» тощо), стає принципово неможливим. У поліцентричному комунікативному просторі вибір засвоєваної поведінкової моделі, таким чином, залишається за споживачем інформації, а поліцентричність її джерел тяжіє до перетворення споживача на продукувальника.

У сучасному світі техніко-технологічні, владно-інституціональні, інформаційно-обмінні й духовно-культурні ландшафти виразно тяжіють до мозаїчної організації й наближаються до такої конфігурації, де визначальним складником мозаїчно організованого lebensweltу (чуттєво сприйманого життєвого світу людини) є вже не соціальна структура будь-якого обсягу й характеру, а окрема людина-індивід. Комунікативне (на всіх рівнях й усіх сферах соціального життя) становлення єдності людства ґрунтується на зростанні самодостатності людини. І проблема інтеграції різних типів суспільств, як і безпосередньо пов'язана з нею проблема інкультурації представників одного суспільства в інше, розв'язуватиметься не на шляхах політичних рішень і правових новацій, а самим ходом історичного поступу – мірою розмивання влади системного визначення персонального буття людини, мірою зникнення кордонів між виробництвом як продукуванням ейдосів і вартостей і культуротворчістю як продукуванням сенсів, цінностей і знання.

ПОСИЛАННЯ

¹ Для порівняння: в Україні станом на 2005 р. у промисловості (разом із будівництвом) було зайнято 31,2 %, сільському, лісовому й рибному господарствах — 18,6%, у невиробничій сфері — 21,4 %. [7, 277]. Даних за наступні роки немає – Держкомстат, на жаль, не веде обліку кількості зайнятого населення за видами економічної діяльності.

² У цитованій праці наводяться дані станом на січень 2002 р. На сьогодні 15 країн від Панами й Екватору до Східного Тимору офіційно використовують долар як єдиний законний платіжний засіб. «Неофіційно долар слугував дублером національної валюти і в Аргентині, Болівії, Перу та Центральній Америці. Те саме можна сказати про Росію та інші країни колишнього Радянського Союзу, включно з Вірменією, Грузією, Азербайджаном та Україною. Неофіційно доларизувалися Румунія, Туреччина і В'єтнам. Згідно з даними Федеральної резервної системи США на руках іноземців перебуває більше доларів, ніж у самих американців, – близько 55–70 відсотків, головним чином у стодоларових купюрах» [15, с.95]. Слід згадати також, що ще до вступу в ЄС євро було дублером національної валюти в країнах Прибалтики. За оцінками НБУ, рівень доларизації в Україні на початку 2010 р. становив 31,68%, на початку 2011 р. знизився до 29,13% [5], однак у подальшому знову зріс і в цілому в останні роки коливається

біля позначки 30%. Найбільший рівень доларизації припадав на 1996 рік, коли він становив більше 50%.

3. Велика Британія. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/10751107/geografiya/velika_britaniya.
4. Гуревич П.С. А волны истории плещут... / Гуревич П.С. // Э.Тоффлер. Третья волна. М. : АСТ, 2010. — 784 с. <http://www.liveinternet.ru/rating/ru/job/>.
5. Зорькин В. Д. Как сохранить государство в эпоху социального многообразия/[Електронний ресурс] Зорькин В. Д.// Российская газета»–(Федеральный выпуск) № 5579 (203). 2011. [Ел. ресурс] – Режим доступу : <http://www.rg.ru/2011/09/13/zorkin.html>
6. Кількість доларів в українській економіці буде знижуватися, вважає Нацбанк [Електронний ресурс]// Контракти–Режим доступу : <http://www.audit.lviv.ua/uk/novyny/1433-kilkist-dolariv-v-ukrainskij-ekonomici-bude-znyzhuvatysja.html>.
7. Кожановский А.Н. Испанский случай: этнические волны и региональные утесы // Национализм в мировой истории / под ред. В.А.Тишкова, В.А.Шнирельмана. – М. : Наука, 2007. – 601 с. – С. 227–258.
8. Лихолат С.М., Прус Л.П. Зайнятість населення як основний показник розвитку країни. Лихолат С.М., Прус Л.П.// Науковий вісник, 2007. – Вип. 17.8. – С. 275–279.
9. Малахов В.С. Культурные различия и политические границы: национальный, локальный и глобальный контекст. Малахов В.С.// Философский журнал–2010 № 1 (4). – С. 107–118.
10. Німеччина: економічна ситуація [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://svit.ukrinform.ua/Germany/germany.php?menu=economy>.
11. Свідзинський А. Це складне національне питання. Свідзинський А. – К.: Вид-во ім. О.Теліги, 1994. – 68 с. Тоффлер Е. Третья волна. Тоффлер Е. – М. : АСТ, 2010. — 784 с.
12. Філософія пенсійної реформи [Електронний ресурс]/ Економічна правда – Режим доступу : http://www.epravda.com.ua/publications/2011/07/13/291584/view_print/.
13. Шнирельман В.А. Единая Европа и соблазн кельтского мифа/ Шнирельман В.А.// Национализм в мировой истории. – М. : Наука, 2007.– С. 452–485.
14. Шпенглер О. Закат Европы : В 2 т./ Шпенглер О. – М. : Мысль, 1993.
15. Revolutionary Wealth: How it Will be Created and how it Will Change Our Lives/ A.Toffler, H.Toffler – N.Y. : Alfred A. Knopf, 2006. – 512 p.
16. Fukuyama F. The End of History and the Last Man/ Fukuyama F.– N.Y. : An Avon Book, 1993 – 418 p.

Metelyova T.O. Communication changes in globalized world: individualization against unification / Institute of world History NAS of Ukraine.

In the context of analyzing the transformation of forms of communication in a globalizing world, carried out the integration capabilities of modern societies. It is concluded that integration of societies with different types of dominant communication and the corresponding value bases provided no legal or political decisions at all levels, but further development of fundamental changes in the structure of human life caused by the transition to a historically new type of production.

Key words: globalization, unification, transformations.

Метелёва Т.А. Коммуникативные изменения в глобализованом мире: индивидуализация против унификации / Институт всемирной истории НАН Украины.

В контексте анализа трансформаций форм коммуникации в глобализующемся мире осуществлено рассмотрение интеграционных возможностей современных обществ. Сделан вывод, что интеграция обществ с разными господствующими типами коммуникации и соответствующими им ценностными основами обеспечивается не правовыми или политическими решениями любого уровня, а дальнейшим развитием фундаментальных изменений в структуре жизнедеятельности человека, вызванным переходом к исторически новому типу производства.

Ключевые слова: глобализация, унификация, трансформация.

Стаття надійшла до редколегії 16.03.2012

Прийнята до друку 27.03.2012